

Gelskov.

Som Herregaard hører Gelskov til de Gaarde, hvis Historie rækker et godt Stykke tilbage i Middelalderen. Men naar den har udviklet sig til at blive Herregaard, vides ikke. De skriftlige Oplysninger om den begynder først ved Midten af 15. Aarhundrede; hvad der ligger forud derfor, taber sig i Mørket. Dog kan man sikkert gaa ud fra, at den har eksisteret adskillig Tid forud for Midten af 15. Aarhundrede, naar den paa dette Tidspunkt fremtræder som adelig Gaard.

Vil man forsøge at komme længere tilbage ved Hjælp af Gaardens Navn eller ved en Undersøgelse af Voldstedets Karakter og de Bygningsrester fra ældre Tid, der har været kendt, viser det sig, at man ad den Vej ikke kan naa længere tilbage end til den Tid, da de skriftlige Oplysninger begynder. Navnet Gelskov kan have dannet sig til en hvilken som helst Tid. I de ældste Optegnelser staves det Gelskoff (27/7.1477, 1/8.1480) eller Gelskov (7/1.1509, men i senere Optegnelser oftest Gielskouff. Forstavelsen Gel kan være afledet af Plantenavnet Gejl, der betyder Gyvel eller paa Fyn Lyng, og Gelskov bliver da Navnet paa den Skov, i eller ved hvilken der voksede Gyvel eller Lyng. Paa et eller andet Tidspunkt er Skovens Navn derpaa blevet overført paa den Bebyggelse, som her fremstod. Det kunde ogsaa tænkes, at Forleddet er et til oldnordisk Geil "Kløft" svarende Ord, der i gammel Dansk vilde hedde Gel. Det vilde passe godt til Beliggenheden i den Kløft, som Aadalen danner Syd for Sallinge Aas. Som rent Naturnavn giver det ingen Oplysning om dets Alder; det kan være dannet paa et meget tidligt Tidspunkt, men lige saa godt i senere Tider.

Heller ikke Voldstedet viser ud over de skriftlige Kilder. Det lave, firkantede, ved Sø eller Aa liggende Voldsted, er karakteristisk for det 16. Aarhundrede "Vandborge", og til denne Type hører Gelskops Voldsted i udpræget Grad. De Bygninger, der vides at have staaet her, kan endda næppe stamme fra en Tid, der er ældre end Slutningen af det 16. Aarhundrede eller Begyndelsen af det 17., og tyder paa, at Voldstedet heller ikke er ældre. Men da Gelskov som Herregaard har eksisteret adskillig Tid forud derfor, kan man maaske gaa ud fra, at Voldstedet tidligere har haft en anden Form, karakteristisk for en ældre Type, og kan maaske have ligget et andet Sted i Nærheden, hvis Gaarden ikke er blevet til som Hovedgaard i Tiden efter Dronning Margrete, da det var Alleen forbudt at befæste dens Borge. Der findes dog ingen

157 5.
Steder Spor af et ældre Voldsted, og har det ligget paa samme Sted som det nuværende, maatte alle Spor af det blive udslettet ved Anlægget af det sidste.

Den første Opdyrkning herude i den vestligste Del af Sognet maa tænkes at være udgaaet fra en af de gamle Byer, Sallinge eller Hillerslev, og vel snarest fra Hillerslev. Man om der er Tale om en Særbrugsgaard, der efterhaanden har taget mere nyt Land ind under Gaardens Brug, eller Bosættelsen har udviklet sig til en Landsby, i hvilken en af Gaardene ved sin Ejers Dygtighed har havet sig op over de andre Gaarde enten straks fra Begyndelsen eller paa et senere Tidspunkt og efterhaanden har opslugt hele Landsbyen, er det ikke muligt at afgøre. De to Afbyggersteder, der vides at have været herude i Orerne paa Gelskovs Grund i Tiden indtil ca. 1660, kunde maaske være Resten af den oprindelige Landsby. Men noget fast Holdepunkt for en saadan Antagelse findes ikke.

Første Gang, Gelskov nævnes i de bevarede Dokumenter, er i et Sognevidne udstedt paa Hillerslev Kirkegaard 27. April 1477. Men i et langt senere Haandskrift, Ny kgl. Samling 1666 Fol., skrevet af Præsten Anders Samsing (død 1751) omtales som den første kendte Ejer af Gelskov Hr. Evert Moltke, der var Morfader til Knud Reventlow til Søbo. Han kan ikke være nogen anden end Evert Moltke til Ljungby i Skaane, der levede endnu 1443, og hvis Datter Alhed var gift med Joachim Henriksen Reventlow til Søbo, Knud Reventlows Fader. Intet andet bevaret Dokument angiver ~~En~~ Evert Moltke som Ejer af Gelskov, men hvis Anders Samsings Angivelse er rigtig, rækker Kendskabet til Gelskov helt tilbage til første Halvdel af 15. Aarhundrede.

Mere fast Grund under Fødderne giver Sognevidnet af 27. April 1477, i hvilket Nyels Lawrentsz Sognepræst "ath" Hildersløff Kirke, Eryk Ottasz til Biørnholm, Ridder, Clawes Mønyk Præst, Barquord Randzow, Væbner, Olloff Brandy, Michel Jensz i Sallynge, Fyndh Persz i Horopp og Hans Lawrenssz ibid(sammesteds) kundgør, at Søndag før Philipii et Jacobi (27. April) paa Hildersløff Kirkegaard fik velbyrdige Mand Anders Flæmyng et Sognevidne af 8 Dannemænd: Marthen Bøzgh i Landløsse (Lyndelse), Hans Jensz, Jes Andersz ibid. Fynd Persz i Hørøpp, Per Lawrenssz i Nøbell, Anders Henryksz ibid, Olloff Persz i Hildersløff og Mattes Michelsz i Lundæ; disse vidnede, at dem er vitterligt, at den Skov, som Bønderne taler paa og Anders Flæmyng har i Værg, har ej haft andre Navne, siden dem mindedes, end Gelskoffware, og ej de havde kunnet spørge af Forældre eller af nogen, den Skov andet

129.
Navn at have haft end Gelskoffware. Item (fremdeles) vidnede Sognepræsten, den Tid han var en liden Dreng, var han hos en "deghe"; den "deghe" lejede Olden af Hr. Johan Randzow og drev sine Svin did og gav ham der Oldengave af ingen Anden, og da "hithe" den Skov Gelskoffware. Med vore Indsegl. Datum ut supra.

Det Sognevidnet gaar ud paa, er at fastslaa, at den Skov, der er Tale om, hedder Gelskoffware (d.v.s. Gelskovs Ore). Der maa have været nogen, der har bestridt Anders Flemmings Ejendomsret til just denne Skovstrækning, eller dens Ejendomsret, for hvem han havde den i Værg, med den Paastand, at det ikke var den, der kaldtes Gelskoffware. Sognevidnet godtgør nu, hvilken Strækning det er, der bærer dette Navn, og at Johan Rantzau tidligere har ejet den, før den kom under Anders Flemmings Værg. Da Anders Flemming var gift med Johan Rantzaus Datter Sophie Magdalene, maa det vel være paa hendes Vegne, han siges at have Skoven i Værg.

Johan Rantzau.

Hvorledes Johan Rantzau er kommet i Besiddelse af Gelskov, vides ikke. Heller ikke hvilken Forbindelse der muligt kan have været mellem ham og Evert Moltke. Men at han maa have været i Besiddelse af Gaarden ved Midten af Aarhundredet, fremgaar af Sognevidnet, der angiver ham som Ejer paa et Tidspunkt, da Sognepræsten i Hillerslev endnu var Dreng.

Johan Rantzau hørte til den fynske Linie af den store Rantzau'ske Slægt. Han skrives 1442 til Hellerup. 1447 da han paa Fynbo Landsting var med til at besegle et Landstingsvidne, var han Ridder. 1453 var han Medlem af et Herredsnævn af Sallinge Herred paa 12 Mand, bestaaende af 3 Riddere, 3 Væbnere og 6 Bønder, der bevidnede, at Jeppe Tuesen af Arreskov var en Brydesøn og ikke fribaaren. Tilstedeværelsen paa Tinget i en Sag angaaende Arreskov kan tyde paa hans Tilknytning til Gelskov allerede paa dette Tidspunkt.

Der kan vist ikke være nogen Tvivl om, at Johan Rantzau har hørt til de mere betydelige Adelsmænd paa denne Tid efter den Brug, der blev gjort af ham fra flere Sider. 1455 var han med til at underskrive Kong Christian I's Stadfæstelse af Christoffer af Bayerns Lensbrev til Hertug Adolf paa Hertugdømmet Slesvig af 1440, der foruden af Kongen besegledes af de højeste Prælater, flere Riddere og 2 Væbnere. Og i den

157
5.
følgende Tid medbeseglede han talrige Dokumenter. Saaledes i Januar 1458 paa et Landemøde i Odense, hvor han var med til at bilægge en Strid mellem Axelsønnerne og Erik Eriksen til Løjtved. Samme Aar paa Bjerge Herredsting, i Marts Maaned i Odense i Anledning af Striden mellem Axelsønnerne og Erik Eriksen, og i August atter paa Landemøde i Odense. Han synes nu at være blevet Rigsraad, da han 13. September 1458 paa Kongens Retterting i Kalundborg var med til at afsige Dom i en Strid mellem Biskop Jens Iversen Lange af Aarhus paa den ene Side og Otte Nielsen (Rosenkrantz) og Erik Ottesen (Rosenkrantz) paa den anden Side. 1459 blev han afkrævet Penge som han tilligemed andre havde lovet at betale Kongen for Hartvig Krummedige, og samme Aar medbeseglede han paa Fynbo Landsting en Overenskomst mellem Phillippus Axelsøn og Erik Eriksen.

Som Medlem af Rigsraadet underskrev Johan Rantzau 5. Marts 1460 Kong Christians Haandfæstning eller Konfirmation af Privilegierne for Prælaterne, Ridderne og menige Indvaanere af Hertugdømmet Slesvig og Landene Holsten og Stormarn. 1460 skrives han atter til Hellerup, der maaske har været hans Sædegaard. 1461 var han med til at underskrive et Skøde paa 2 Gaarde i Ullerslev, samme Aar medbevidnede han paa Fynbo Landsting Løsningen af et andet Skøde, og 1462 var han igen med til at afsige Dom paa Kongens Retterting.

Da Kong Christian I. 1465 var blevet forligt med Erkebiskop Jens af Upsala og de Svenske, som havde gjort Opstand mod ham, udstedte Kongen et aabent Brev herom, underskrevet af Rigsraadets Medlemmer og deriblandt Johan Rantzau. Næste Aar var han med til at dømme paa Retterting i Odense. 1468 bevilgede det danske Rigsraad, at Kongen igen maatte faa alle givne Pant og Len tilbage. I det udstedte Dokument herom har Johan Rantzau underskrevet som første Mand efter de høje Prælater. Dagen efter og den følgende Dag, da Kongen holdt Retterting i Kalundborg, var han atter nærværende, og 1469 medbevidnede han Løsningen af et Skøde paa Fynbo Landsting. 1472 var han i Odense medvirkende ved Afholdelsen af et Skifte. 1474 har han af Kongen faaet 2 Gaarde i Maare og 5 Gaarde i Lørup i Pant for 300 Mark. Samme Aar var han i Vejle med til at udstede Rigsraadets Svar paa en Forespørgsel, og senere paa Aaret underskrev han til Vitterlighed et Dokument i Aarhus.

Derefter omtales Johan Rantzau ikke mere i de bevarede Dokumenter. Han maa rimeligvis være død ikke længe efter. I hvert Fald synes Sognevidnet fra 1477 at forudsætte, at han ikke mere er Ejer af Gelskov.

Hellerup, som han havde faaet med sin Hustru Thale Bildsdatter Ulfeld havde han nogle Aar tidligere afstaaet til sine Steisønner, Fru Thales Sønner af hendes første Egteskab. Hans og Fru Thales Datter Sophie Magdalene, der blev gift med Anders Flemming til Møllerup, arvede derimod Gelskov, hvis Navn nu nævnes i Dokumenterne.

Erik Kaas.

Fra Albert Maltesen er Gelskov derpaa gaaet over til Erik Kaas, der skrives til Gaarden 1548. 1542 og 1546 er han skrevet til Brønøre, og den endelige Ordning af Arveforholdene efter Fru Thale og hendes Søster Inger synes at have formet sig saaledes, at Erik Kaas er blevet Enejer af Gelskov og Ejer af den ene Halvdel af Brønøre, medens Albert Maltesen har faaet Møllerup og den anden Halvdel af Brønøre. I hvert Fald ejede deres Sønner Christian Maltesen og Mogens Kaas hver sin Halvdel af Brønøre, som begge blev solgt til Kongen 1583 og 1585.

Erik Kaas' Fader var Mogens Thomsen til Damsgaard paa Mors, der er blevet bekendt ved den Medfart, han blev udsat for af Christian II. paa Grund af nogle Klager til Kongen fra Bønderne over Uret, han skulde have gjort dem. Da han var død 1521, blev han begravet i Sortebrødrekloster i Aarhus, men Aaret efter lod Kongen hans Lig optage af Graven og ophænge mellem to Fjælle i en Galge, som var rejst paa Aarhus Torv, og siden nedtage og udføre i Marken i heden Jord som et uskikkelig Kreatur uden al Dom og Ret, hvorefter al hans Gods blev inddraget under Kronen. Hans Enke klagede 1523 til den udvalgte Konge Frederik I, der dømte, at Mogens Thomsens Krop atter skulde begraves i indviet Jord, og hans Gods gives tilbage til hans Arvinger.

Øksnebjerg 1535.

Af hans Sønnesøn Jørgen Emmiksen Kaas' "Fyenske Antiquiteter" ses det, at Erik Kaas har været med i Slaget ved Øksnebjerg 1535 paa Christian III's Side, og at han her dræbte Greven af Hoja, der kæmpede i Lübeckernes Hær. Efter en Omtale af den Tavle, der var opsat i

154
1.
St. Knuds Kirke i Odense over Greverne af Hoja og Tecklenburg, som begge faldt ved Øksnebjerg 11. Juni 1535, skriver Jørgen Kaas: "Denne Greffue Johan bleff ihielstucken aff Erick kaasz thil Gielskoff, med en dhaggert, hand stack hanne undher Harnisket, dher dhe begge war kommen fra dheris heste, aff sølffuit paa hans werge er gjort nogen gabeleter (Bægere), szom lang thid war paa Gielskoff."

Efter Traditionen skal det ellers være den holstenske Adelsmand Ditlev Rathlou, der stak Greven af Hoja ned, fordi han havde et gammelt Had til ham. Men naar Erik Kaas' egen Sønnesøn siger, at det var Erik Kaas, maa det vel være rigtigt.

Emmike Kaas.

Af Erik Kaas' 11 Børn (7 Sønner og 4 Døtre) blev flere af Sønnerne skrevet til Gelskov, som de maa have ejet i Fællesskab eller arvet visse Parter af. Desuden har nogle ejet andre Gaarde eller Parter af disse.

Den første, der høres om, er Emmike Kaas, som vistnok har været den tredieældste. Han tjente i den skaanske Syvaarskrig som Ritmester under Daniel Rantzau og førte den fynske Fane (Herafdeling). 1569 blev han Lensmand paa Elfsborg, 1571 - 84 var han forlenet med Lysekloster i Norge og 1576 - 84 med Gulland. Han døde i Ystad 11. Juli 1584. Hans første Hustru, Inger Jørgensdatter Tidemand døde 1577, men 1582 giftede han sig anden Gang med Hilleborg Hansdatter Lindenov til Juulskov ved Nyborg.

Emmike Kaas' Død.

Efter hans Død i Ystad 11. Juli 1584 ønskede hans Enke at føre hans Lig til Fyn for at det kunde begravnes der. Hun bad Kongen om at give hende Tid og Lejlighed dertil og lade hende faa Befordring til hendes Folk og Gods. Kongen vilde gerne vise hende al Bevaagenhed, men bad hende betænke, at denne Aarstid er udi hedeste Maade og derfor ganske ubelejligh og farligt lang Tid at holde Lig over Jorden, synderlig dem, der har været saa "fuldsomme" (d.v.s. svære). Hun maatte ogsaa betænke,

hvilken stor og forfængelig Bekostning det vil blive for hende og hendes Børn, og hvilket Besvær for begges Venner at føre og følge Liget saa lang en Vej. Derfor og fordi han i sidste Fejde med sine Ryttere havde ligget her i Landet (d.v.s. Skaane) og især paa det Sted, hvor han døde, og her forhvervet sig et ærligt, adeligt Rygte, Navn og Eftersagn, raadede Kongen hende til at lade Liget begrave i Ystad, hvor han døde, eller, om hun vilde det, i Lunds Domkirke.

Hilleborg Hansdatter har dog alligevel ladet sin Mands Lig føre til Fyn, hvor det er blevet hensat i Hillerslev Kirke, ifølge Sønnen Jørgen Kaas' Optegnelser. Om det er sket straks eller først noget senere, vides ikke.

Jørgen Emmiksen Kaas

blev født paa Visborg Slot paa Gulland 10. Juli 1576. 1584 d. 13. December fik hans Stedmoder Hilleborg Hansdatter tillige med et Par andre Adelige Kongeligt Brev om, at da Kongen, der havde lovet at lade deres unge Sønner holde til Disciplin og Lære sammen med Hertug Ulrich med det første vilde sætte denne under Disciplin skulde de senest Nytaarsdag sende deres Sønner til Kalundborg Slot. I de første Maaneder af Aaret 1585 er Jørgen Kaas da blevet opdraget sammen med Kongens Søn, men allerede 9. April fik Forældrene Brev om, at der var kommet Sygdom blandt Børnene, og at Kongen havde bestemt foreløbig at sende dem hjem. Hvorledes det senere gik, efter at Sygdommen var overstaaet, vides ikke. Men 1587 findes blandt Disciplene i Sorø Skole Georgius Kaas Emmichi.

8. Oktober 1588, da han endnu kun var 12 Aar gammel, forærede Farbroderen Niels Kaas ham den danske Rimkrønike i Gotfred af Ghemens Tryk fra 1495. Bogen havde 1586 tilhørt Anne Juel, Erik Lykkes, og senere kom den i Frederik Rostgaards Eje. Det er maaske denne Gave, der har vakt hans historiske Interesse og Lyst til at indsamle Minder fra Slægtens Fortid, et Træk, som han i denne Renaissancens Tidsalder havde tilfælles med flere af sine Standsfæller. Et Eksempplar af Niels Hemmingsens Syntagma Institutionum Christianorum 1574, som Forfatteren havde foræret Præsten Hans Madsen ved Helliggeistes Kirke i København, har ogsaa været ham i Hænde, da han deri har skrevet nogle Efterretninger om Niels Hemmingsen efter hans Død 1600.

Hvorledes Jørgen Kaas' lærde Uddannelse, som han sikkert maa have

modtaget ligesom andre Adelsmænds Sønner, videre har formet sig, kan der ikke siges noget om, men den maa i hvert Fald være afsluttet inden Aarhundredskiftet.

Han er rimeligvis den Jørgen Kaas, der var med paa Kongens Sørejse til Norges yderste Egne 1699. I April Maaned tiltraadte Kongen Rejsen med 7 af sine største Skibe. Paa Skibet "Victor" var foruden Kongen selv, som lod sig kalde "Kaptajn" og forbød under Livsstraf nogen at kalde ham anderledes, Hertug Ulrich og flere Adelsmænd, deriblandt Jørgen Kaas. Flere Steder var de i Land og havde adskillige Oplevelser. Da de var kommet Nord for Trondhjems Fjord, saa de Solen hele Døgnet med Undtagelse af en Timestid mellem Kl. 11 og 12, og længere Nord paa saa de Solen gaa ned i Nordvest og straks efter staa op i Nordøst. — 4. Maj hørte de en Prædiken om Bord. Præsten maa have prædiket længe, for bag efter blev der holdt Standret over Jørgen Kaas og nogle andre Delinkventer, som havde tilladt sig at spise under Prædikenen. De blev dømt til at miste en Maanedes Hyre. — I Juli Maaned var de hjemme igen.

1602 var Jørgen Kaas som Hofjunker med i det Følge, som ledsagede Hertug Hans til Rusland for at ægte Tsarens Datter. Eskadren, der førte dem over, afsejlede fra København 3. Aug., og 19. Sept. naaede de Moskva. 16. Oktober begyndte Hertug Hans at blive syg og døde 28. Oktober uden at være blevet gift med Tsarens Datter. Den største Del af Følget naaede dog ikke tilbage til København før et Aarstid efter Afrejsen, og Jørgen Kaas maa have oplevet en Del paa Rejsen som en af de 19 Hofjunkere i Hertugens store Hofstat, bl.a. var han 2 Gange med i de danske Gesandters Følge, da de skulde til Audiens hos Tsaren.

Efter Hjemkomsten fra Rusland har han sagtens opholdt sig paa Gelskov, hvor han har haft god Tid til at dyrke sine historiske Interesser. Hans økonomiske Forhold har maaske forbedret sig noget, selv om de vel ikke kan kaldes gode, da han endnu 1604 og 1606 dømtes til at betale Marrine, Niels Baggers i Odense, 146 Daler, og 1607 og 1608 stævnedes af 4 forskellige Borgere i Horsens, Aarhus og andetsteds for en Sum Penge, uden at disse Stævninger dog ses at være efterfulgt af en Dom.

10.
Fynske Antiquiteter.

I det kongelige Bibliotek i Stockholm findes det tidligere nævnte Haandskrift (Cod. Holm. K. 32, der paa sit første Blad har følgende Titel: "Fyenske Antiquiteter. An. 1606 d. 5. Jun. Jorghenn Kaas Emmichsen mpp." Hvorledes dette Haandskrift er havnet i Stockholm, kan der vist ikke nu gøres Rede for, men her vidner det endnu om den Interesse for sin Hjemegns historiske Minder, som i saa høj Grad maa have optaget Jørgen Kaas, at han har været rundt over det meste af Fyn og afskrevet, hvad han har kunnet finde i Kirkerne af Gravsten og Epitafier over kongelige Personer og Adelige. En nærmere Angivelse af Haandskriftets Indhold skal ikke gives her, idet der henvises til Aarbogen for Odense og Assens Amt 1933, hvor der findes en Vurdering af Haandskriftet og Gengivelse af Indholdet. Kun skal det anføres, at der om Hillerslev Kirke er optegnet, at her findes en Sten over Emmike Kaas, der var fynsk Ritmester og døde i Ystad 11. Juli 1584, da han var draget fra Gulland for at hylde Christian IV. i Lund. Hans Kiste er blevet plyndret af Tyve.

Paa næstsidste Blad har Jørgen Kaas igen skrevet sit Navn, nogle gudelige Betragtninger paa Latin og Græsk og følgende Vers:

Aller Welt sin und muth
steht nach lust, kunst, er und gut,
und wen sie das erwerben,
liegen sie sich nieder und sterben.

Et Par Aar efter, at Jørgen Kaas havde fuldført sit værdifulde Haandskrift, døde han selv 24. Marts 1608, kun 32 Aar gammel.

Jørgen Eriksen Kaas til Gelskov (Farbror til ovennævnte).

Da Lensmandsstillingen hørte med til Adelens Privilegier og gav gode Indtagter, har Jørgen E. Kaas atter ønsket at blive Lensmand, og 1608 blev han forlenet med Københavns Slot og Len.

Som Løn oppebar han årlig 500 Daler for sig selv og sine egne Svende og Folk, gemen Hofklædning til sig selv og følgende årlige Genant (Løn) til Underhold for sig selv, sine egne og Slottets daglige Folk: 4 Læster $1\frac{1}{2}$ Pund 4 Skp. Rug, 5 Læster $4\frac{1}{2}$ Pund Malt, 276 Skp. Humle, $6\frac{1}{2}$ Tdr. $1\frac{1}{2}$ Fjerding Smør, 11 Skippund 1 Lispund Flæsk,

120 Svinehoveder, 110 Svinerygge, 25 Slagtenød(Kreaturer),
 221 Får og Lam, 1 Læst 4 Tdr. Sild, 1½ Læst 5 Tdr. Kuller,
 5 Vorder Rokkel(en Slags Fisk), 204 Gæs, 360 Par Høns, 2½ Skippund
 Bergefisk, 3 Skippund, 3 Lispund islandsk Fisk, 2 Læster Byggryn,
 4 Tdr. Havregryn, 3 Tdr. Årter, 2 Tdr. Kaal, 1 Td. Laks, 1500 Hvillinger
 3000 Flyndere, 4 Tdr. Eddike, 3 Tdr. Lyneborgersalt, 3 smalle Læster
 groft Salt til Slagteriet paa hans Genant og 2 Skippund Talg til Lys.
 Han skulde holde følgende Folk paa Slottet og give dem Løn og Klædning
 som tilforn: Slotsfogden selvanden, Ridefogden selvanden, Skriveren
 selvtredie, 1 Kornmaaler, 1 Kældersvend, der tillige skulde være
 Dugsvend, 1 Portner, Bageren, der tillige skulde være Brygger,
 2 Dragere, der tillige skulde være Vægttere, 1 Pligtfoged, 1 Taarn-
 gemmer, Huskokken selvtredie, Fadeburskvinden selvanden. Lens-
 brevet indeholder endnu enkelte andre Bestemmelser om Forpligtelser og
 Indkomster, bl. a. skulde han tjene Riget med 4 geruste Heste og have
 frit Foder og Maal til dem ligesaa vel som til 2 Vognheste.

Medens han varetog de Hverv og Pligter, der paahvilede ham i hans
 store Len, kunde han mærke, at han "begyndte at blive gammel og tung,
 saa han ikke gad blive ved den store Besvarlighed, som den Forlening gav.
 Kongen forlenede ham da istedetfor i 1614 med Aarhusgaards Len, som han
 beholdt til sin Død 1619.

Efter Forleningsbrevet maatte han til Underhold for sig selv, sine
 egne Folk og Gaardens daglige Folk oppebære følgende aarlige Genant:
 500 Daler, 7 Læster Rug, 450 Tdr. Havre, 10 Tdr. Smør, 30 Brøndsvin,
 150 Faar og Lam, 100 Gæs og 200 Høns. Han maatte selv beholde al Avl,
 Affødning og anden Fordel, som kunde falde paa Ladegaarden, og selv
 oppebære Tiendeparten af den uvisse Rente(d.v.s. Indfæstning, Sagefald m.m.).
 Han skulde tjene Riget med 8 geruste Heste.

I sit Embede og Øvrighedsbestilling havde han, som Ligprædikenen
 siger, forholdt sig som en meget fin, oprigtig Øvrigheds Mand imod alle
 og enhver, saavel sine Undersaatter som andre. Han hørte ogsaa gerne
 sine Undersaatter og den fattige og svarede dem venligen og sagtmodeligen,
 som han ellers i sin Omgængelse, Ord og Tale var "commis, beleffuen oc
 venlig, saa at got folck fordi gierne vilde omgaas med hannem."

Den 29. April 1619 var Jørgen E. Kaas mødt til Fru Kirsten Kruses Begravelse i Aarhus og befandt sig da meget svag af en stærk Febar, der først angreb ham med Kulde og siden med Hede. Næste Dag fik han igen et stærkt Sygdomsanfald, "saa han derover maatte op til Gaarden til sin Seng og holdt det saa ved Sengen udi 9 Dage." 8. Maj befandt han sig meget svag og afmægtig, og henimod Aften døde han i Nærværelse af sin Hustru og nogle af sine Venner.

Ellen Marsvin.

Da Jørgen E. Kaas døde barnløs 1619, ønskede hans Enke ikke at beholde Gelskov, men maa straks efter have solgt den til Ellen Marsvin, der allerede 7. Marts 1620 solgte den til Niels Gyldenstjerne til Iversnæs (nu Wedellsborg). Ellen Marsvins store og smukke Pergaments-skøde med 3 vedhængende Segl i Kapsler meddeles her, da det er det første Skøde paa Gelskov, der kendes.

Jeg Ellen Marsvin til Vallo kendes og gør vitterligt for alle med dette mit aabne Brev, at jeg med min fri Vilje og velberaad Hu har solgt, skødet og afhandet og nu med dette mit aabne Brev sælger, skøder og afhænder fra mig og mine Arvinger og til ærlig og velbyrdig Mand Niels Gyldenstjerne til Iversnæs og hans Arvinger denne efterskrevne min Hovedgaard, Gods og Ejendom ved Navn Gelskov, liggende udi Fyn i Salling Herred udi Hillerslev Sogn, med al sin rette tilliggende Enemarker, Skove og Ejendom. Desligeste alle Gelskovs tilliggende Bøndergaarde, Gods og Ejendom som efterfølger: Hillerslev By, Hans Gregersen giver aarligen til Landgilde 6 Ørtug Byg 1½ Ørtug Havre, 1 Fjerding Smør, 1 Bolgalt, 1 Faar, 2 Gæs, 2 Skp. Havre 4 Høns 2 Mark Eridspenge, holder 1 Foderokse, Niels Jørgensen 6 Ørtug Byg, 1½ Ørtug Havre, 1 Fjerding Smør, 1 Bolgalt, 1 Faar 2 Gæs, 2 Sk. Havre, 4 Høns, 2 Mark Eridspenge, 1 Foderokse, Bertel Møller 3 Ørtug Byg, 1½ Ørtug Havre, 1 Otting Smør, 1 Bolgalt, 1 Faar, 2 Gæs, 2 Skp. Havre, 4 Høns, 1 Mark Eridspenge, 1 Fodernød, Hans Jensen 2 Ørtug Byg, 1 Otting Smør, 9 Skilling Eridspenge, 1 Fodernød,

Jep Hansen 3 Ørtug Byg, $1\frac{1}{2}$ Ørtug Havre, 1 Otting Smør,
 1 Bolgalt, 1 Faar, 2 Gæs, 2 Skp. Havre, 4 Høns,
 $1\frac{1}{2}$ Mark Eridspenge, 1 Fodernød, Hans Pedersen 2 Ørtug Byg,
 1 Otting Smør, 9 Skilling Eridspenge, 1 Fodernød,
 Mogens Jørgensen 3 Ørtug Byg, $1\frac{1}{2}$ Ørtug Havre, 1 Otting Smør,
 1 Bolgalt, 1 Faar, 2 Gæs, 2 Skp. Havre, 4 Høns,
 12 Skilling Eridspenge, 1 Fodernød, Peder Bøg 3 Ørtug Byg,
 $1\frac{1}{2}$ Ørtug Havre, 1 Otting Smør, 1 Bolgalt, 1 Faar, 2 Gæs,
 2 Skp. Havre, 4 Høns, 12 Skilling Eridspenge, 1 Fodernød,
 Erik Jensen 3 Ørtug Byg, 1 Fjerding Smør, 1 Lam,
 1 Mark Eridspenge, 1 Foderokse,
 Anders Rasmussen 3 Ørtug Byg, $1\frac{1}{2}$ Ørtug Havre, 1 Otting Smør,
 1 Bolgalt, 1 Faar, 2 Gæs, 2 Skp. Havre, 4 Høns, 12 Skilling
 Eridspenge, 1 Fodernød, Hans Andersen 2 Ørtug Byg, 1 Ørtug
 Havre, 1 Otting Smør, 1 Lam, 1 Gaas, 1 Skp. Havre, 2 Høns,
 9 Sk. Eridspenge, Erik Holst 1 Ørtug Byg, 1 Otting Smør,
 1 Lam, 9 Skilling Eridspenge, $\frac{1}{2}$ Fodernød; Peder Andersen
 af et Hus 2 Mark Penge, Svend Andersen af et Hus 2 Mark Penge,
 Hans Lauritsen 2 Mark, Christen Skråder 2 Mark,
 Christen døde Pil 2 Mark, Mikkell Jensen 2 Mark,
 Nester Mourits 6 Mark Penge; Gelskovs Mølle, Jørgen Møller
 12 Pund Mel; Sallinge, Hans Jensen i Bjerregaard 9 Ørtug Byg,
 $1\frac{1}{2}$ Ørtug Havre, 1 Fjerding Smør, 1 Bolgalt, 1 Faar 2 Gæs
 2 Skp. Havre, 4 Høns, 1 Mark Eridspenge, 1 Foderokse,
 Rasmus Tygesen 2 Ørtug Byg, $1\frac{1}{2}$ Otting Smør, 2 Gæs, 2 Høns,
 17 Skilling Eridspenge, 1 Fodernød, Erik Skråder 3 Ørtug
 Byg, 1 Ørtug Havre, 1 Fjerding Smør, 1 Bolgalt, 1 Faar,
 2 Gæs, 2 Skp. Havre, 4 Høns, 1 Mark Eridspenge, 1 Foderokse
 Niels Mikkelsen: 2 Ørtug Byg, 1 Otting Smør, 1 Lam, 1 Gaas,
 1 Skp. Havre, 2 Høns, 8 Skilling Eridspenge, 1 Fodernød,
 Christen Jørgensen: 1 Ørtug Byg, 1 Otting Smør, 1 Lam,
 17 Skilling Eridspenge, 1 Fodernød,
 Hans Pedersen 1 Ørtug Byg, 1 Otting Smør, 1 Lam,
 Hans Jensen: 1 Ørtug Byg, 1 Otting Smør, 1 Lam,
 Esben Ibsen: 1 Ørtug Byg, 1 Otting Smør, 1 Lam,
 Hans Madsen af et Hus 2 Mark Penge, Niels 2 Mark,
 Rasmus Skråder 2 Mark, Hans Christoffersen 2 Mark,
 Niels Hansen 2 Mark, Jep Rasmussen 2 Mark,
 Laurits Smed 6 Mark, Peder Savmand 5 Mark; Højrup,
 Rasmus Pedersen i Højrupgaard 6 Ørtug Byg, $1\frac{1}{2}$ Ørtug Havre,

1 Fjerding Smør, 1 Bolgalt, 1 Faar, 2 Gæs, 2 Sk.Havre,
4 Høns, 2 Mark Eridspenge, 1 Foderokse,

Mikkil Bøg: 1 Ørtug Rug, 3 Ørtug Byg, 1 Ørtug Havre,
1 Fjerding Smør, 1 Lam, 2 Gæs, 2 Skp. Havre, 4 Høns,
1 Foderokse,

Rasmus Lauritsen: 1 Ørtug Rug, 3 Ørtug Byg, 1 Ørtug Havre,
1 Otting Smør, 1 Lam, 2 Gæs, 2 Skp. Havre, 4 Høns,
1 Foderokse,

Hans Madsen: 1 Ørtug Rug, 3 Ørtug Byg, 1 Ørtug Havre,
1 Otting Smør, 1 Lam, 2 Gæs, 2 Skp. Havre, 4 Høns,
1 Foderokse,

Laurits Madsen: 1 Ørtug Rug, 3 Ørtug Byg, 1 Ørtug Havre,
1 Otting Smør, 1 Lam, 2 Gæs, 2 Skp. Havre, 4 Høns, 1 Foderokse,

Peder Hansen: 2 Daler; Nybøllet, Niels Madsen, 4 Ørtug Byg,
 $1\frac{1}{2}$ Ørtug Havre, 1 Fjerding Smør, 1 Lam, 2 Gæs, 2 Skp.Havre,
4 Høns, 1 Mark Erridspenge, 1 Foderokse;

Ølsted, Hans Tygesen: 1 Ørtug Rug, 2 Ørtug Byg, $1\frac{1}{2}$ Ørtug
Havre, 1 Fjerding Smør, 1 Bolgalt, 1 Lam, 2 Gæs,
2 Skp. Havre, 1 Høns, 1 Mark Eridspenge, 1 Fodernød,

1 Mark Lysegarn; Diernisse, Laurits Nielsen: 1 Ørtug Byg;
Hindsholm, Midskov, Niels Thomsen: 1 Tønde Sild.

Hvilke forskrevne min Hovedgaard Gelskov og alle forskrevne
Gaarde, Gods og Ejendom med al deres Rente og rette Til-
liggelse udi Skov, Mark, Ager, Eng, Fiskevand, Fægang,
Tørvegøft, vaadt og tørt, allevegne til Markskel og uden,
ved hvad Navn det helst nævnes kan, intet deraf undtaget
udi nogen Maade, som der nu tilligger og af Arilds Tid med Rett
tilligget har, forskrevne Niels Gyldenstjerne og hans Arvinger
at skulle have, nyde, bruge og for et evigt Købskøde og for
evig Ejendom beholde, og kendes jeg mig eller mine Arvinger
ingen ydermere Lod, Del eller Rettighed at have til
forskrevne Gaarde, Gods og Ejendom eller noget deres Rente
eller rette Tilliggelse efter denne Dag udi nogen Maade,
mens kendes mig at have annammet og fanget fuldeste fuld Værd
og god Betaling af forskrevne Niels Gyldenstjerne for for-
skrevne min Hovedgaard og for alle forskrevne Gaarde, Gods
og Ejendom efter min egen Vilje og Nøje, saa jeg takker ham
godt for god Betaling udi alle Maader. Thi bepligter jeg mig
og mine Arvinger at fri, frelse, hjemle og fuldkommelig
tilstande forskrevne Niels Gyldenstjerne og hans arvinger

forskrevne Hovedgaard og alle forskrevne Gaarde og Gods med al deres Rente og rette Tilliggelse for hver Mands Tiltale, som der paa kan tale med Rette i nogen Maade. Mens om saa skete (det Gud forbyde), at noget af forskrevne Hovedgaard eller noget af forskrevne Gaardes eller Gods Rente eller rette Tilliggelse, ved hvad Navn det nævnes kan, eftersom forskrevet staar, vorder forskrevne Niels Gyldenstjerne eller hans Arvinger afvundet med nogen Dom eller Rettergang for min eller mine Arvingers Vanhjemmels Brøsts Skyld, da bepligter jeg mig eller mine Arvinger at vederlægge og til gode Rede fornøje forskrevne Niels Gyldenstjerne eller hans Arvinger med andet udi alle Maader saa godt og velbelejligen Gods inden seks samfulde Uger der næst efterkommendes og holde det ham og hans Arvinger skadesløs udi alle Maader. Til ydermere Vidnesbyrd har jeg ladet trykke mit Signet her nedenfor og med egen Haand underskrevet og venligen ombedet ærlige og velbyrdige Mænd Niels Bild til Ravnholt og Læge Urne til Selleberg til Vitterlighed og Vidnesbyrd med mig at forsegle og underskrive.

Datum Ellensborg den 7. Marts et Tusind seks Hundrede og Tyve.

Ellen Marsvin
Egen Haand

Niels Bild
Egen Haand

Læge Urne
Egen Haand.

Som det ses, ejede Gelskov paa denne Tid ligesom vist ogsaa lang Tid i Forvejen hele Hillerslev By paa et Par Gaarde nær. I Sallinge 8 Gaarde, hvoraf nogle dog kun var Bol, hele Højrup By undtagen 2 Gaarde, men i Nybølle kun 1 Gaard. Udenfor Sognet har Skødet kun 3 Gaarde, hvad der tidligere kan have været derudover, maa være blevet solgt eller bortmageskiftet.

16

Niels Gyldenstjerne.

Niels Gyldenstjerne var Søn af Henrik Gyldenstjerne til Iversnæs og er antagelig født ved Midten af 1590'erne. Han har da næppe været mere end 25 Aar gammel, da han blev Ejer af Gelskov, og har sikkert ikke været i Besiddelse af de Erfaringer, der var nødvendige for at klare de Vanskeligheder, han gik ind til. Det maa have knebet for ham at skaffe Pengene tilveje, for i Februar 1621 lod Kongen ham vide, at han maatte rette sig efter at betale Kongen de 30000 Rdr. med Renter til førstkommande 20. Dag Jul, eller hvis det faldt ham for besværligt til den Tid, da lade Gældsbrevene paa Summen med nøjagtige Forlovere forandre, saa de kom til at lyde paa Kongen og paa Betaling til 20. Januar enten i København eller andet steds i Riget eller til Kieler Omslag (d.v.s. Termin. Kieler Omslag holdtes i Ugen efter Hellig 3 Konger, 7. - 13. Januar), ligesom der ogsaa skulde gøres klart for Renterne.

Han var imidlertid ikke i Stand til at betale, men mødte i Efteraaret 1621 hos Kongen paa Frederiksborg med 3 Gældsbreve hvert paa 10000 Daler med Forlovere, hvoraf Kongen beholdt det ene, medens han ikke vilde have de to andre, da Forloverne ikke var gode nok, men paalagde Niels Gyldenstjerne at skaffe andre Breve med andre Forlovere til Fastelavn 1622. Da han ikke var i Stand hertil eller til at betale Renter, rejste han til København for at faa at vide, hvad der var Kongens Vilje. Denne lod ham 11. Februar stævne og krævede ham dømt til ikke at maatte afhænde noget af sit Gods og Ejendom, før end han havde betalt Kongen Hovedstol og Renter. Af et Brev, han havde skrevet til Kongen, ses det, at han vilde tilbyde Kongen Gelskov som Pant, indtil han kunde stille Sikkerhed, hvis han sa kunde blive Stævningen kvit. Brevet er hverken dateret eller underskrevet og saaledes ikke kommet til Kongen, men det blev ved Stævningen, og i Stedet kom Turen nu til Forloverne.

Adeligt Indlager.

Disse maa ikke have været villige til at udrede Pengene, thi 19. Februar 1622 fik de Brev fra Kongen om, at de skulde drage til Odense og der inddrage paa bestemte Steder, holde et adeligt Indlager (d.v.s. frivillig Personarrest) og ikke begive sig derfra,

159. 17.
før den resterende Rente med Skadegæld og Interesse, der beløb sig til 3600 Speciedaler, var betalt. Det var Tidens sædvanlige Fremgangsmaade overfor Skyldnere, der ikke betalte, at de maatte opholde sig i en Slags Arrest paa et bestemt Sted med Forpligtelse til at blive der, indtil Gælden var betalt. Blandt Forloverne var Henrik Bille til Tirsbæk, den senere Ejer af Gelskov, der tilligemed Claus Brockenhuus skulde opholde sig hos Landstingsskriveren, andre skulde være hos Borgmesteren eller hos Medlemmer af Familien Mule.

Fremgangsmaaden førte snart til et Resultat. Forloverne maa have gjort et Tilbud, for 8. Juli 1622 bevilgede Kongen, at de maatte nøjes med et betale 20000 Daler af Summen til førstkommende Omslag, dog paa Betingelse af, at de stillede Kongen Sikkerhed for Resten.